

Divi prāti, viena doma par zinātni: kā dzīvesveids un nepabeigta grāmata

Viņš ar Latvijas Lauksaimniecības universitāti un zinātni ir saistīts jau 47 gadus, bet viņa – 44 gadus. Viņš ir Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) goda doktors, bet viņa LZA akadēmiķe, turklāt nupat novembrī ievēlēta kā LZA ģenerālsekretāre. Abi savu zinātņu nozaru izcili pārstāvji un nopelniem bagāti zinātnieki, kuru vārdi liekus komentārus neprasa. Kas viņi ir? **Baiba un Pēteris Rivžas** jeb Baigi Gudrā un Mehs, kuri kopā ir ne vien akadēmiskajā darbā un zinātnē, bet arī ģimenē. Tuvojoties svētku laikam, Latvijas Zinātņu akadēmijas laikraksts “Zinātnes Vēstnesis” aicināja viņus uz sarunu par profesionālās karjeras izvēlēm, zinātni un kopīgo dzīvi.

Kā savulaik katrs no jums izvēlējās virzienu, kurā studēt? Kāpēc ekonomika un kāpēc inženierzinātnes?

Dr.habil.oec. Baiba Rivža (B.R.): Jelgavas 2. vidusskolu (tagad Jelgavas Valsts ģimnāzija) es beidzu ar sudraba medaļu, jo man padevās visi priekšmeti un matemātika tajā skaitā – to vajadzēja likt lietā (jāatzīst, skolas gadu iesauka jeb, mūsdienīgi runājot, niks man bija Baigi Gudrā. Te gan jāsaka paldies arī manam vārdam un uzvārdam – Baiba Gūtmane). Turklāt mana dzīvesgudrā mamma rosināja, ka ir jāstudē kaut kas “nopietns”, ar ko var gūt mūžā garīgu un materiālu pamatu, tāpat jāizvēlas studiju vide, kur piecus gadus (kādreizējais studiju ilgums) apkārt ir ne tikai meitenes un ir iespējams atrast vīru.

Tam visam pievienojās visizšķirīgākais iemesls: LLU (toreizējā Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā) tika atvērta jaunā Lauksaimniecības ekonomikas fakultāte (tagad Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultāte), kuras dekāns bija mans turpmākais ilggadējais akadēmiskais skolotājs Voldemārs Striķis un par kuras dekāni pati kļuva līdz tiku ievēlēta par Latvijas Augstākās izglītības padomes priekšsēdētāju.

Dr.habil.sc.ing. Pēteris Rivža (P.R.): Uzskatu, ka ir divas svarīgākās un arī grūtākās izvēles dzīvē: profesijas un dzīvesbiedra izvēle, man ir veicies ar abām. Ar izcilību beidzot tehnikumu lauksaimniecības mehanizācijas jomā, nākamais loģiskais solis bija studijas LLU “mehos” jeb Lauksaimniecības mehanizācijas fakultātē (tagad Tehniskā fakultāte).

Klasisks ceļš pēc universitātes absolvēšanas ir došanās darba tirgū. Kā izvērtās jūsu ceļš? Kāpēc palikāt universitātē un pievērsāties zinātniskai darbībai, nevis sākāt strādāt nozarē?

B.R.: Jau Leonardo da Vinči ir atzinis, ka zinātne ir kapteinis un prakse – kareivji, proti, bez zinātnes nevar pastāvēt un attīstīties neviena, pat vispraktiskākā, profesionālā joma, ko nereti mēdz aizmirst, spriežot par zinātnes devumu un nozīmi. Tā bija docente Austra Brigmane, mana diplomdarba vadītāja, kas man ieteica palikt augstskolā – akadēmiskajā un zinātniskajā darbā, ko biju uzsākusi jau kā studente. Vienlaikus esmu strādājusi ar tā laika “datoriem” – pusi telpas aizņemošajām lielajām skaitļošanas iekārtām.

P.R.: Savukārt mani palikt darbā augstskolā uzrunāja Matemātikas katedras vadītājs Rūdolfs Ozoliņš. Tā izveidoju mācību grāmata augstākajā matemātikā, tad sekoja Informātikas institūta dibināšana un jauno informācijas tehnoloģiju ieviešana, Informācijas tehnoloģiju fakultātes izveidošana ar visu līmeņu studiju programmām un IT speciālistu sagatavošanu.

Kas jūs abus saveda kopā? Studiju gadi vai jau kopīgs darbs?

B.R.: Alma Mater un mūsu aktīvā darbošanās tajā no studiju gadiem ir bijusi gan “savedēja”, jo pirmās dzirksteles laikam uzšķīlās un lēca, kad kā jauno zinātnieku pārstāve devos atskaitīties pie dažus kursus augstākā sabiedriskā darba priekšnieka, gan “laulību lieciniece”, kad jau kā jaunie

augstskolas darbinieki mijām gredzenus, gan stāvējusi kūmās, kad abi vienlaikus rakstījām doktora disertācijas un pārmaiņus auklējām savas vēl pavisam mazās meitas Lauru un Sandiju.

Ko jums katram nozīmē darbs zinātnē? Kas motivējis tai pievērsties tik daudzu gadu garumā?

B.R.: Te nu varētu teikt, ka diviem prātiem ir viena doma: darbs zinātnē mums abiem ir dzīvesveids, te nav iespējams strādāt “no – līdz”. Jau profesionālo gaitu sākumā tikām no saviem zinātniskajiem vadītājiem brīdināti, ka akadēmiskais darbs cilvēku “izspiež kā citronu”, ka “zinātne ir trakāka par greizsirdīgu sievu”, bet to atsver aizrautības, bieži vien lēkšanas nezināmajā, radošuma pilnā ikdiena, un izveidojas līdzsvars, vienlaikus varam dzīvot interesanti un jēgpilni. Turklāt šajā gadījumā nebūtu par skaļu lietot arī tādus vārdus kā aicinājums (t. sk. pedagoģiskajā darbā) un gandarījums (par sagatavoto speciālistu veiksmīgajām darba gaitām, vadīto doktorantu zinātniskās domas lidojumu, augsti rezultatīviem pašu projektiem u.c.).

P.R.: A. Einšteinam pieder doma, ka zinātne nekad nekļūs par pabeigtu grāmatu, jo katrs nozīmīgs atklājums, sasniegums ar laiku rada jaunus jautājumus un attīstība nebeidzas. Šī nepabeigtība sniedz jaunu iespēju sajūtu. Tāpēc jau zinātnieku paaudzes nomaina cita citu. Mums ģimenē ir izdevies tas, ka zinātnes grāmatu turpina rakstīt arī mūsu meitas, un ne tikai pārnestā nozīmē – kopā esam veidojuši zinātniskās monogrāfijas.

Kā jūs raksturotu viens otru kā zinātnieku? Lūgums Baibai noraksturot Pēteri kā zinātnieku, bet Pēterim raksturot Baibu kā zinātnieci!

B.R.: Pēteris, lai arī klusāks un vārdos skopāks, izceļas ar domas dziļumu un plašumu, un tad katram pateiktajam vārdam ir svars, kā arī – kas labi domā, tas gudri dara. No 2002. līdz 2014. gadam pildot LLU zinātņu prorektora pienākumus un būtiski uzlabojot un sakārtojot zinātnes infrastruktūru, viņš bauda lielu uzticību un pelna cieņu ne tikai kā zinātnieks, bet arī kā konstruktīvs organizators un vadītājs.

P.R.: Apbrīnoju Baibas neizmērojamās darbaspējas un enerģiju, kā arī konstruktīvo domāšanu un tālredzīgo prātu, kad jāizveido kaut kas jauns, piemēram, jauna projekta aprises un jāizvēlas tā īstenošanas komanda. Vienlaikus viņa ļoti sievišķīgi emocionāli spēj iejusties savu kolēģu vai doktorantu problēmās un dzīvot tām līdzī, tomēr nezaudējot prasīgumu. Svarīgi, ka Baibai nepiemīt rīcību bremsējošais perfekcionisms (visu vai neko!), bet viņa spēj soli pa solim pacietīgi risināt arī to, kas nav izdarāms uzreiz, nebaidās no šķēršļiem un neveiksmēm.

Vai un kādus pētījumus esat īstenojuši kopīgi? Kā ir gājis – viegli vai grūti sadarboties?

B.R.: Pārsvārā esam darbojušies dažādos projektos, ko nosaka mūsu atšķirīgās zinātņu jomas. Bet, paveroties plašākām starpdisciplināro pētījumu iespējām, ko Latvijā visvairāk nodrošina valsts pētījumu programmas, strādājam arī kopā. Šobrīd tas notiek, piemēram, Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenojamā projektā “Latvijas valsts un sabiedrības izaicinājumi un to risinājumi starptautiskā kontekstā – INTERFRAME–LV”, ko vadu VPP “Latvijas mantojums un nākotnes izaicinājumi valsts ilgtspējai”. LLU kā vienam no LZA sadarbības partneriem ir uzticēta digitalizācijas tematika, kurā Pēteris liek lietā savas zināšanas. Prast strādāt komandā ir viena no zinātniekam nepieciešamajām kvalitātēm – vienmēr jābūt gatavam sadarboties!

Vai varat katrs nosaukt vienu pētījumu/zinātnisku projektu, ar ko īpaši lepojaties, no kura īstenošanas esat guvuši vislielāko gandarījumu?

B.R.: Te ir arī atbilde iepriekš uzdotajam jautājumam par zinātnisko projektu tēmām. Vispirms minēšu no 2014. līdz 2018. gadam īstenoto VPP “Tautsaimniecības transformācija, gudra izaugsme,

pārvaldība un tiesiskais ietvars valsts un sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai – jaunas pieejas ilgtspējīgas zināšanu sabiedrības veidošanai (EKOSOC–LV)”, kuru vadīju un kurā strādājām apmēram 200 pētnieki no 10 zinātniskajām institūcijām. Par šo darbu saņēmu Ministru kabineta atbalstījumu, kā arī programmā izveidotā monogrāfija “Simtam pāri. Viedā Latvija” tika atzīta par vienu no 10 nozīmīgākajiem LZA 2018. gada sasniegumiem. Neaizmirstams gandarījums man ir par Baltijas jūras valstu pārrobežu sadarbības programmas Interreg III B lauku sieviešu uzņēmējdarbības atbalsta projekta “Female Entrepreneurs’ Meetings in the Baltic Sea Region – FEM” (2004–2007) īstenošanu un koordinēšanu Latvijā – simtiem mūsu valsts sieviešu tika sniegtas zināšanas un atbalsts uzņēmējdarbības uzsākšanai.

P.R.: Valsts pētījumu programmā “Latvijas ekosistēmu vērtība un tās dinamika klimata ietekmē (EVIDEnT)” vadīju projektu “Lauksaimniecības nozares SEG emisiju analīze un emisiju samazināšanas pasākumu ekonomiskais novērtējums”, kurā izveidojām monogrāfiju “Siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanas iespējas ar klimatam draudzīgu lauksaimniecību un mežsaimniecību Latvijā”, kas 2019. gadā ieguva balvu Zemkopības ministrijas konkursā “Sējējs” nominācijā “Zinātne praksei un inovācijas”.

Jūs abi esat ļoti daudz sasnieguši savās profesionālajās karjerās. Kā tagad vērtējat – vai ir bijis viegli saglabāt līdzsvaru starp karjeru un ģimeni?

B.R.: Mums daudz devuši gan Pētera, gan manu vecāku dzimtas dzīves gudrībā sakņotie padomi. Viens no tiem ir, ka viss jānopelna ar darbu, turklāt darbs ir labākais “dakteris” ikvienā dzīves situācijā. Ļoti bieži vecāki mums ir reāli palīdzējuši, pieskatot un audzinot mazmeitas, sevišķi, kad bija jādodas uz starptautiskām konferencēm, citos komandējumos. Vēlāk arī paaugušajām meitām nebija problēmu pagatavot vakariņas, kad, piemēram, mamma darbs Izglītības un zinātnes ministrijā bija ieildzis gluži vai līdz pusnaktij.

P.R.: Akadēmiskajā un zinātniskajā dzīvē ir līdzīgi kā ģimenes dzīvē – līdzsvars rodas no sievišķā un vīrišķā klātbūtnes, mijiedarbes.

Vai un kā zinātniskā, loģiskā domāšana katram no jums palīdz sadzīvē? Vai varbūt šad un tad traucē?

B.R.: Kam un kādā veidā gan varētu palīdzēt neloģiskums?! Bet arī tad, kad prāts ir aizņemts ar “augstām domām”, tas netraucē nolasīt kādu jāņogu krūmu... Vai dažkārt, gluži pretēji, kāds tomēr paliek nenolasīts...

Kā ir sadzīvot zem viena jumta ekonomistei un inženierim jeb kā darbojas starpdisciplināra ģimene? Vai tas ir palīdzējis ģimenes dzīvē?

B.R.: Netraucē – katrs strādā pie sava datora, gatavo lekcijas vai referātus. Darbam vienā augstskolā, vienā profesionālajā jomā noteikti ir sava priekšrocība, jo, izprotot darba specifiku, rodas pietāte pret to, ko dzīvesbiedrs dara. Tāpat ir iespējams iegūt jaunu informāciju par otra pārstāvēto nozari, apmainīties domām par savējo, palūgt kādu padomu.

Tuvojas Ziemassvētki. Kādas ir jūsu ģimenes īpašās tradīcijas šajos svētkos? Kāds būtu jūsu vēlējums šajos svētkos Latvijas zinātnieku saimei?

B.R.: Decembris ir mans mēnesis – gan ar maņiem dzīves godiem, gan Ziemassvētku tuvumu, jo svētku gaidīšana vairo gaišumu un dod mieru. Šajos svētkos, tāpat kā Jaunā gada atnākšanā, esam kopā visa ģimene. Pēteris pārtop Ziemassvētku vecītī ar dāvanu maisu. Tikko viņš ir noklaudzinājis ar nūju uz lieveņa, tā meitas, znoti, mazbērni met pie malas mobilos tālruņus un satraukti gatavojas

dzejolišu skaitīšanai. Tagad mums ir jau četri mazbērni un opis no šīs savas lomas tik drīz vaļā netiks. Žēl, ka šogad pandēmijas dēļ droši vien nevarēsim Ziemassvētkos apmeklēt baznīcu. Latvijas zinātniekiem vēlu to, kas vēstīts latviešu tautas sakāmvārdā un ko ne reizi vien jau esmu publiski paudusi kā savu dzīves moto – labāk ir nodīlēt aktīvā darbā nekā sarūsēt bezdarbībā, tāpēc gan svinēsim svētkus, gan strādāsim, cik spēsim!

P.R.: Lai sapratne un saticība ģimenē, panākumi akadēmiskajā un zinātniskajā darbā!

Laikrakstam “Zinātnes Vēstnesis”
sagatavoja Lana Janmere

Avots: “Zinātnes Vēstnesis”, 2020. gada 21. decembris